

MADANIY MEROSNING ZIYORAT TURIZMIDAGI O'RNI

Xamidov Abdulbosit Orifjon o'g'li
Termiz davlat universiteti magistranti
E-mail: abdulbosithamidov8@gmail.com
Tel: +998 (99) 336 66 69

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada madaniy meroslarning ziyorat turizmida nechog'li o'ringa ega ekanligi haqida so'z yuritiladi. Bundan tashqari jahon dinlar sirasiga kiradigan islom, xristian va yahudiy dinlarining muqaddas qadamjolari va ushbu ziyoratgohlarning turizm sohasida tutgan o'rniga bag'ishlangan. Yana shuningdek bu maqolada jahon diniy ziyorat obyektlariga tashrif buyuruvchilar va ularni ushbu ziyorat davomida amalga oshiradigan ba'zi ibodatlar haqida ham qisqacha to'xtalgan.*

***Kalit so'zlar:** madaniy meros, arxitektura obidalari, Makka, Madina, Quddus, Both Gaya, folklor, Vatikan, Lurd, Papa, Tibet, buddaviylik, xristian, Saudiya Arabiston, haj.*

THE ROLE OF CULTURAL HERITAGE IN PILGRIMAGE TOURISM

***Annotation.** This article discusses the role of cultural heritage in pilgrimage tourism. In addition, it is devoted to the holy sites of Islam, Christianity and Judaism, which are among the world religions, and the place of these shrines in the field of tourism. This article also briefly discusses visitors to world religious pilgrimage sites and some of the prayers they perform during this pilgrimage.*

***Key words:** cultural heritage, architectural monuments, Mecca, Medina, Jerusalem, Both Gaya, folklore, Vatican, Lourdes, Pope, Tibet, Buddhism, Christianity, Saudi Arabia, pilgrimage.*

МЕСТО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ПАЛОМНИЧЕСКОМ ТУРИЗМЕ

***Аннотация.** В статье обсуждается роль культурного наследия в паломническом туризме. Кроме того, он посвящен святым местам мировых религий ислама, христианства и иудаизма, а также роли, которую эти места играют в туристической индустрии. В статье также кратко рассматриваются посетители мест паломничества по религиозным направлениям мира и некоторые молитвы, которые они совершают во время паломничества.*

***Ключевые слова:** культурное наследие, архитектурные памятники, Мекка, Медина, Иерусалим, Обе Гая, фольклор, Ватикан, Лурд, Папа Римский, Тибет, буддизм, христианство, Саудовская Аравия, хадж.*

KIRISH

Ziyorat turizmini rivojlantiradigan asosiy narsalardan biri bu madaniy meroslardir. Madaniy meroslar ziyorat turizmida katta ahamiyatga ega bo'lib, quyida madaniy meroslar haqida tushuncha keltiriladi. "Madaniy meros - bu guruh yoki jamiyatning ajdodlaridan meros bo'lib qolgan moddiy va nomoddiy merosidir. O'tgan ajdodlar merosining hammasi ham madaniy meros emas. Aksincha, madaniy meros jamiyat tomonidan tanlab olingan mahsulotdir"¹.

¹ Logan, Uilyam S. "Pandora qutisini yopish: Madaniy merosda inson huquqlari bo'yicha jumboqlar", Madaniy meros va inson huquqlari Silverman, Helaine: Nyu-York: Springer, 2007 yil.

1. Moddiy madaniy meros

Moddiy madaniy meros bu jismoniy ob'ektlar bo'lib, ular tarixiy, arxitektura, san'at yoki arxeologiya nuqtai nazaridan katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Bunga quyidagilar kiradi:

Arxitektura obidalar – tarixiy binolar, qadimiy inshootlar, ibodatxonalar, masjidlar, cherkovlar, saroylar va minora kabi obyektlar.

San'at asarlari – rasmlar, haykallar, bezaklar, mozaikalar va boshqa badiiy ijodiy ishlar.

Arxeologik yodgorliklar – qadimgi odamlarning turar-joylari, ibodat joylari, qabristonlar, xazinalar, asbob-uskuna va qurollar kabi topilmalar.

Qo'lyozmalar va kitoblar – qadimiy qo'lyozmalar, kitoblar, xattotlik san'ati namunalarini o'z ichiga oladi.

2. Nomoddiy madaniy meros

Nomoddiy madaniy meros, moddiy jihatdan ko'rinmas bo'lsa-da, xalqlar tarixi va madaniyatida katta ahamiyatga ega. Bu turdagi meros odatlarda, til, san'at, o'yinlar, an'analar va musiqada namoyon bo'ladi. Masalan:

Folklor – xalq qo'shiqlari, ertaklar, maqollar, hikoyatlar va qo'shiqlar.

Meros san'ati – xalq kuy va qo'shiqlari, raqs va xalq o'yinlari, teatr va spektakllar.

O'ziga xos hunarmandchilik va amaliy san'at – kashtachilik, gilamdo'zlik, kulolchilik va boshqa an'anaviy hunarmandchilik turlari.

Urf-odat va an'analar – nikoh marosimlari, bayramlar, diniy va milliy marosimlar, mehmondo'stlik kabi qadriyatlar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mazkur maqolada madaniy meroslarning ziyorat turizmida nechog'li o'ringa ega ekanligi haqida so'z yuritiladi. Bundan tashqari jahon dinlar sirasiga kiradigan islom, xristian va yahudiy dinlarining muqaddas qadamjolari va ushbu ziyoratgohlarning turizm sohasida tutgan o'rniga bag'ishlangan.

Islom olamida mashhur Makka va Madina shaharlaridagi ziyoratgohlar bu maqolada alohida o'rin egallagan. Negaki, aynan shu ikki shahar ziyorat turizm sohasida tashrif buyuruvchilarning soni jihatidan yetakchidir. Yana shuningdek bu maqolada jahon diniy ziyorat obyektlariga tashrif buyuruvchilar va ularni ushbu ziyorat davomida amalga oshiradigan ba'zi ibodatlar haqida ham qisqacha to'xtalgan.

MUHOKAMA

Dunyo bo'ylab eng ko'p ziyoratchilar tashrif buyuradigan mashhur joylarni har yilgi turistlar tashrifi bo'yicha olingan statistik ma'lumotlariga qarab belgilash

mumkin. Quyida ushbu ma'lumotlar asosida shakllangan ba'zi muhim ziyorat obyektlari ro'yxati keltirilgan:

- Makka, Saudiya Arabistoni (musulmonlar uchun).
- Quddus, Isroil/Falastin (yahudiylar, nasroniylar va musulmonlar uchun).
- Varanasi, Hindiston (hindlar uchun).
- Santyago-de-Kompostela, Ispaniya (nasroniylar uchun).
- Bodx Gaya, Hindiston (Buddistlar uchun).
- Lurd, Fransiya (katoliklar uchun).
- Vatikan, Italiya (katoliklar uchun).
- Kumbh Mela, Hindiston (hindlar uchun).
- Amritsar, Hindiston (sinxlar uchun).
- Kailash tog'i, Tibet (hindlar, buddistlar va jaynlar uchun).

Makka, Saudiya Arabistoni (musulmonlar uchun) – Yaqin Sharqda joylashgan bo'lib, u islomdagi eng muqaddas shahar va Muhammad sollallohu alayhi vasallamning tug'ilgan joyi hisoblanadi. Bu yerda islomda eng muqaddas joy hisoblangan Ka'ba joylashgan.

Ka'ba qora kub shaklidagi inshoot bo'lib, Masjid al-Harom nomi bilan tanilgan Ulug' masjid ichida joylashgan.

Saudiya Arabistonida joylashgan Makka islomdagi eng muqaddas shahar bo'lib, butun dunyo musulmonlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Musulmonlar Makkani islom olamining markazi va Haj deb nomlanuvchi ziyoratlari uchun yakuniy manzil deb bilishadi. Har yili dunyoning turli burchaklaridan millionlab musulmonlar Islomning 5 arkonidan biri bo'lgan Haj ziyoratini ado etish uchun Makkaga boradilar².

Haj bir qator marosimlarni o'z ichiga oladi, jumladan, Ka'bani tavof qilish, Safo va Marva tepaliklari orasida sayr qilish, Arafot tekisligida namoz o'qish.

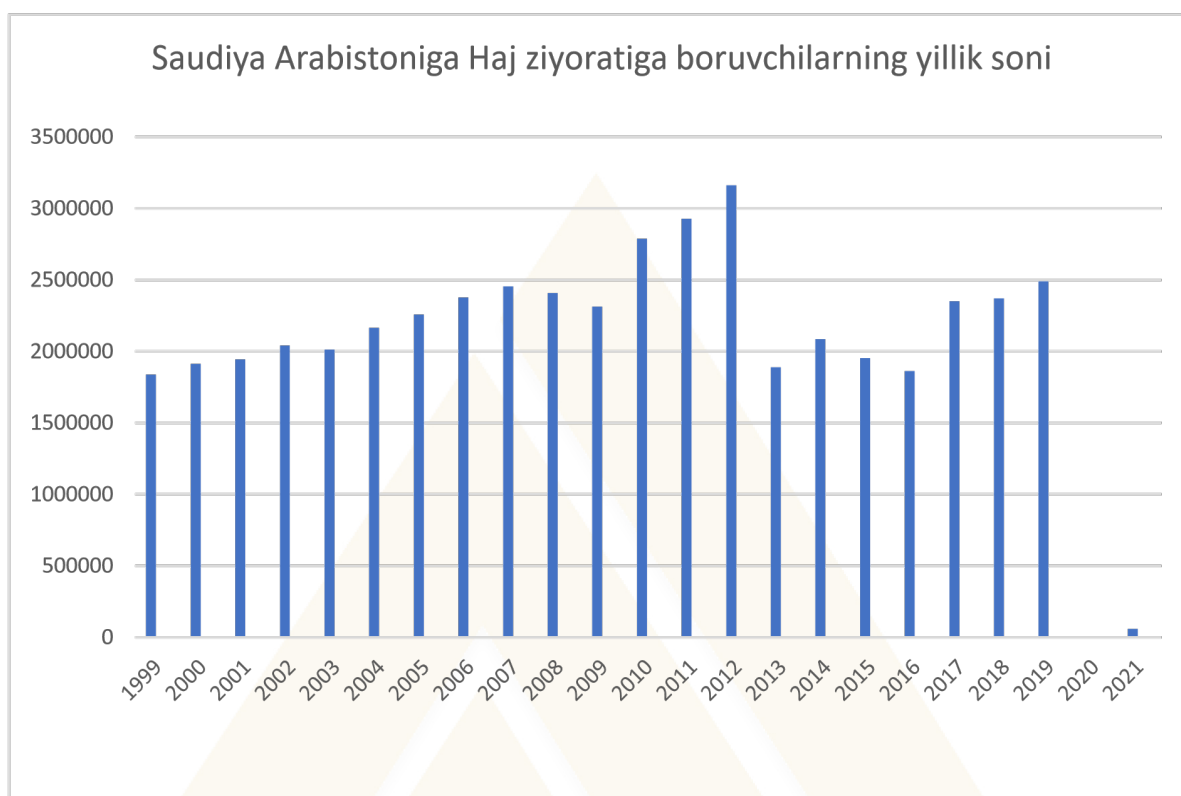
Hajdan tashqari, musulmonlar Makkaga ham Umra deb ataladigan kichikroq haj ziyoratiga borishlari tavsiya etiladi.

Umra hajdan farqli ravishda yilning istalgan vaqtida amalga oshirilishi mumkin va farz emas, lekin juda tavsiya etiladi. Bu hajga o'xshash marosimlarni o'z ichiga oladi, lekin kichikroq miqyosda.

Makkaga faqat musulmonlar uchun muqaddas Shahar hisoblangani uchun, odatda, musulmon bo'lmaganlarning kirishiga ruxsat berilmaydi. Biroq shahar muhim tarixiy va madaniy ahamiyatga ega bo'lib, islom tarixi va me'morchiligini o'rganuvchi olim va tadqiqotchilarni jalb qiladi.

---

² I.S.Tuxliyev, R.Hayitboyev, B.SH.Safarov, G.R.Tursunova. Turizm asoslari Toshkent, 2014 yil.

1-rasm. Saudiya Arabistonning haj mavsumidagi ziyoratchilari soni³.

1-rasmdagi ma'lumotlarga binoan Saudiya Arabistoni Makka va Madina shaharlaridagi muqaddas qadamjolari sababli turizmga katta imkoniyat va katta resurslarga ega. Shuningdek bu statistika Qirollikning nafaqat islom olamida balki dunyo turistik mamlakatlar orasida yetakchilardan ekanligini bildiradi.

Quddus, Isroil – Yaqin Sharqda joylashgan bo‘lib, uchta asosiy din: yahudiylik, nasroniylik va islom dini e’tiqodchilari uchun muqaddas shahar hisoblanadi.

Quddus yahudiylik, nasroniylik va islom uchun katta diniy ahamiyatga ega. Bu yerda G‘arbiy devor(Yig‘lama devori), Muqaddas qabr cherkovi va Qoya gumbazi kabi muhim diniy obidalar joylashgan. Ushbu uch dindagi ziyoratchilar Quddusga ibodat qilish va ruhiy rohatlanish uchun tashrif buyurishadi.

Varanasi, Hindiston (hindlar uchun) - Janubiy Osiyoda joylashgan bo‘lib Varanasi, shuningdek, Banoras (Benares) yoki Kashi nomi bilan ham tanilgan bo‘lib, 2500 yil oldin huddi shu nom bilan tanilgan qirollik bilan bog‘liq va hindular uchun asosiy ziyoratgohdir. U muqaddas Gang daryosi bo‘yida joylashgan bo‘lib, u Shiva xudosi qargohi ekanligiga ishoniladi. Hindular Gang daryosida cho‘milish va ruhiy poklanish va najot uchun marosimlarni bajarish uchun Varanasiga tashrif buyurishadi. Hindistonning muqaddas geografiyasida Varanasi "Hindiston mikrokosmosi" sifatida tanilgan. 3300 ta hind diniy maskanlaridan tashqari

³ Saudiya Arabiston Haj va umra ishlar bo‘yicha vazirlik hisoboti.

Varanasida 12 ta cherkov, 3 ta Jayn mandiri, 9 ta buddist ziyoratgohi, 3 ta gurdvara (sikh ziyoratgohlari) va 1388 musulmon ziyoratgohi mavjud.

Santiago de Kompostela, Ispaniya (nasroniyalar uchun) Yevropada joylashgan bo'lib, Camino de Santiago 9asrdan beri katoliklar uchun muqaddas bo'lgan ziyorat yo'lidir. Aslida, de Camino de Santiago bitta ziyorat yo'li emas, balki Yevropaning ko'plab nuqtalaridan boshlanadigan ko'plab mashhur ziyorat yo'llari hisoblanadi.

Santiago de Kompostela mashhur ziyorat yo'li bo'lmish Camino de Santiago (Avliyo Jeyms "Santiago" uning ispancha nomi) yo'lining so'nggi manzilidir. An'anaga ko'ra, Avliyo Yoqub Apostolning qoldiqlari shahar soborida dafn etilgan. Butun dunyodan kelgan ziyoratchilar Santiago-de-Kompostelaga yetib borish uchun haftalar yoki hatto oylar davomida piyoda yoki velosipedda yurishadi. So'nggi yillarda Camino mashhurlikning qayta tiklanishiga guvoh bo'ldi. Har yili minglab zamonaviy ziyoratchilar sayohat qilishadi.

Bodx Gaya, Hindiston: Bodx Gaya buddistlar uchun muhim ziyoratgoh hisoblanadi, chunki u Gautama Buddha Bodxi daraxti ostida ma'rifatga erishgan joy deb hisoblanadi. Bodh Gayada ko'plab buddist monastirlari mavjud. Bu monastirlardan buddist rohiblar va rohiblar foydalanadilar. Mehmonlar bu monastirlarga tashrif buyurib, meditatsiya qilishlari (lotincha "meditation" - fikrlash aqlning butun faoliyatini muayyan bir holatga jamlash) yoki buddizm haqida ko'proq ma'lumot olishlari mumkin.

Bodx Gaya har yili minglab sayyohlar va diniy ziyoratchilar tomonidan ziyorat qilinadi. Mehmonlar ibodatxonalar, monastirlar va boshqa diniy tuzilmalarni o'rganishlari mumkin. Eng mashhur tuzilmalar orasida Mahabodhi ibodatxonasi bor. Ushbu ma'bad YUNESKOning Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan va buddistlar uchun muqaddas hisoblangan ko'plab yodgorliklarni o'z ichiga oladi.

Lurd, Fransiya (katoliklar uchun) – Fransiyaning janubi-g'arbiy qismida joylashgan Lourdes dunyodagi eng mashhur ziyoratgohlardan biridir. U har yili millionlab tashrif buyuruvchilarni, ayniqsa shifo va ruhiy tasalli izlayotganlarni o'ziga jalb qiladi.

Lourdes xonimining ziyoratgohi: Ma'bad Lurddagi asosiy ziyoratgohdir. U bir nechta diniy binolarni, jumladan, Massabielle Grottosini o'z ichiga oladi, aytishlaricha bu yerda Bokira Maryam 1858- yilda ziyoratga kelgan 14 yoshli qiz Bernadett Subirousga ko'rinish bergan va g'oyibdan paydo bo'lgan shifobaxsh suv bulog'idan suv ichishini aytgan. Ziyoratchilar bu yerga ibodat qilish, marosimlarda qatnashish uchun kelishadi. Muqaddas maskanda, shuningdek, 25 000 kishini sig'dira oladigan Beg'ubor Konsepsiya Bazilikasi, Tasbeh Bazilikasi va Avliyo Piy X Bazilikasi mavjud.

Massabielle g'ori – Bernadet Subirous Bibi Maryamning vahiylarini ko'rganini xabar qilgan kichik g'ordir. Ziyoratchilar grottoga tashrif buyurib, sham yoqishlari, toshga tegizishlari va Bernadett o'z ko'rinishlari paytida kashf etgan buloqdan suv ichishlari mumkin. Ko'pchilik bu buloqdan olingan suvning shifobaxsh xususiyatlariga ega ekanligiga ishonishadi.

Lurd (vanna) hovuzlari – Grotto yaqinida joylashgan hovuzlar ziyoratchilarga buloqdan suvga cho'milish imkoniyatini beradi. Suv jismoniy va ma'naviy shifo berishi mumkinligiga ishoniladi. Vannalar tibbiy xodimlar va ko'ngillilar tomonidan nazorat qilinadi, ular tashrif buyuruvchilarga tajribalari davomida yordam beradi.

Vatikan shahri, Italiya dunyodagi eng kichik mustaqil davlat bo'lib, Rim-katolik cherkovining ma'naviy va ma'muriy shtabkvartirasidir. Bu yerda ko'plab bebaho san'at asarlari va diniy yodgorliklarni o'zida jamlagan Avliyo Pyotr sobori, Sistina kapellasi va Vatikan muzeylari joylashgan. Butun dunyodan katoliklar diniy marosimlarda qatnashish va Papadan duo olish uchun Vatikan shahriga tashrif buyuradilar.

Vatikandagi eng mashhur ziyoratgoh Avliyo Pyotr soboridir. Bu ajoyib cherkov katoliklarning eng muqaddas joylaridan biri hisoblanadi va birinchi papa Avliyo Pyotr dafn etilgan joydir. Tashrif buyuruvchilar bazilikaning ajoyib arxitekturasini, jumladan Mikelanjeloning mashhur haykali Pietani o'rganishlari va Rimning panoramik manzaralarini ko'rish uchun gumbaz tepasiga chiqishlari mumkin.

XULOSA

Dunyoda turizm sohasi bugunga kelib juda rivojlangan sohalar qatoriga kirib bo'ldi. Bundan tashqari turizm eng serdaromad tarmoq sifatida ham tilga olinmoqda. Manashu turizm sohasining bir tarmog'i hisoblangan ziyorat turizmi esa shakshubhasiz bu sohaning yetuk tarmog'idir. Chunki ziyorat turizmi bevosita insonning e'tiqodi bilan bog'liq bo'lgan soha hisoblanadi. Misol uchun har yili haj mavsumida Saudiya Arabistoni davlati 2 mlndan oshiq Hojilarga bir vaqtning o'zida xizmat ko'rsatadi. Demak mana shunday katta resurge ega bu tarmoqni rivojlantiradigan narsalardan biri bu madaniy obyektlar ekan.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, madaniy ob'yektkarni saqlash va uni asrab avaylash barcha uchun lozim ishdir. Negaki, ziyorat turizmi ayanan madaniy meroslar atrofida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston respublikasining turizm to'g'risidagi O'RQ-549-SON 18.07.2019. qonuni.
2. Akjmadjonov.O, Hasanova. J, 'Turizm industriyasida marketing xususiyatlari'// Scientific Progress Journal. – 2022. №. 3.

3. Abdumajitovna, V. N. (2024). Government Of Turkestan Autonomy And Its Activities. *International Journal of Advance Scientific Research*, 5(12), 179-181.
4. Abdufattokhov, S., Normatova, N., & Shermatova, M. (2022). Artificial Neural Networks Based Predictive Model for Detecting the Early-Stage Diabetes. *Journal of Artificial Intelligence, Machine Learning and Neural Network (JAIMLNN) ISSN*, 2799-1172.
5. Bekjanov D.Y Turizm operatorlik xizmatini tashkillashtirishning asoslari (o'quv qo'llanma). Urganch, UrDU, 2015 – 175 bet.
6. Ergashxodjaeva Sh.Dj., Qosimova M.S., Yusupov M.A. Marketing asoslari. - O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi - T.: "Iqtisodiyot", 2019. - 305 bet.
7. Abdufattokhov, S., Zanon, M., & Bemporad, A. (2021, December). Learning convex terminal costs for complexity reduction in MPC. In *2021 60th IEEE Conference on Decision and Control (CDC)* (pp. 2163-2168). IEEE.
8. Haqberdievich K. D., Shavkiddinovich M. M. Swot Analysis of Free Economic Zones (Fez) In Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 22. – С. 610-615.
9. Abdufattokhov, S., Ibragimova, K., & Gulyamova, D. (2021, November). The applicability of machine learning algorithms in predictive modeling for sustainable energy management. In *International Conference on Forthcoming Networks and Sustainability in the IoT Era* (pp. 379-391). Cham: Springer International Publishing.
10. I.S.Tuxliyev, R.Hayitboyev, B.SH.Safarov, G.R.Tursunova. Turizm asoslari Toshkent, 2014 yil.
11. Logan, Uilyam S. "Pandora qutisini yopish: Madaniy merosda inson huquqlari bo'yicha jumboqlar", Madaniy meros va inson huquqlari Silverman, Helaine: Nyu-York: Springer, 2007 yil.
12. Гуломова, Н. Ф. (2022). Предпосылки развития цифровизации в области экономических отношений в странах ЕАЭС. In *Цифровая трансформация экономических систем: теория и практика* (pp. 34-57).
13. Abdufattokhov, S., Ibragimova, K., Gulyamova, D., & Tulaganov, K. (2020). Gaussian processes regression based energy system identification of manufacturing process for model predictive control. *International Journal of Emerging Trends in Engineering Research*, 8(9), 4927-4932.
14. Худойназаров, Ф. Х. (2024). Кичик Бизнес Субъектлари Фаолиятини Рақамли Технологиялар Асосида Ривожлантириш Билан Боғлиқ Бўлган Муаммолар. *International scientific journal of Biruni*, 3(2), 245-265.
15. Po'latov M.E., Xolmamatov D.H., Yahyoxonov N.B. Xizmatlar marketing. O'quv qo'llanma. Samarqand. Fan bulog'i nashryoti, 2021 yil.
16. Alisherovna, M. K. (2022). Assessment of investment attractiveness of industrial enterprises.
17. Gulomova, N. (2019). Развитие Цифровой Экономики В Республике Узбекистан: Вызовы И Решения. *Theoretical & Applied Science*, (9), 151-156.